ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)
της 6ης Νοεμβρίου 2003 *

Στην υπόθεση C-413/01,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Verwaltungsgerichtshof (Αυστρία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Franca Ninni-Orasche

και

Bundesminister für Wissenschaft, Verkehr und Kunst,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 39 ΕΚ),

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J.-P. Puissochet, πρόεδρο τμήματος, C. Gulmann, B. Σκουρή (εισηγητή), F. Macken και N. Colneric, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: L. A. Geelhoed
γραμματέας: R. Grass

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον H. Dossi,

— η Δανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Molde,

— η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους W.-D. Plessing και M. Lumma,

— η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον J. E. Collins, επικουρούμενο από τον C. Lewis, barrister,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους D. Martin και W. Bogensberger,

έχοντας υπόψη την έκθεση του εισηγητή δικαστή,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 27ης Φεβρουαρίου 2003,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με διάταξη της 13ης Σεπτεμβρίου 2001, η οποία περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 17 Οκτωβρίου 2001, το Verwaltungsgerichtshof υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, δύο προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 39 ΕΚ).

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της F. Ninni-Orasche και του Bundesminister für Wissenschaft, Verkehr und Kunst (Ομοσπονδιακού Υπουργού Επιστημών, Μεταφορών και Τεχνών) με αντικείμενο την εκ μέρους του δευτέρου απόρριψη της αιτήσεως της πρώτης σχετικά με τη χορήγηση υποτροφίας σπουδών σύμφωνα με τις διατάξεις του Studienförderungsgesetz (νόμου περί προωθήσεως των σπουδών) (BGBl., 1992/305).

Το νομικό πλαίσιο

Η κοινοτική κανονιστική ρύθμιση

3 Δυνάμει του άρθρου 48 της Συνθήκης, εξασφαλίζεται η εντός της Κοινότητας ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, η οποία συνεπάγεται την κατάργηση κάθε διακρίσεως λόγω ιθαγενείας μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας.

4 Κατά το άρθρο 7, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2434/92 του Συμβουλίου, της 27ης Ιουλίου 1992 (ΕΕ L 245, σ. 1, στο εξής: κανονισμός 1612/68):

«1. Ο εργαζόμενος υπήκοος ενός κράτους μέλους δεν δύναται, στην επικράτεια των άλλων κρατών μελών, να έχει, λόγω της ιθαγενείας του, διαφορετική μεταχείριση από τους ημεδαπούς εργαζομένους, ως προς τους όρους απασχολήσεως και εργασίας, ιδίως όσον αφορά την αμοιβή, την απόλυση, την επαγγελματική επανένταξη ή την επαναπασχόληση αν έχει καταστεί άνεργος.

2. Απολαύει των ιδίων κοινωνικών και φορολογικών πλεονεκτημάτων με τους ημεδαπούς εργαζομένους.»

5 Η έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/96/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 29ης Οκτωβρίου 1993, σχετικά με το δικαίωμα διαμονής των σπουδαστών (ΕΕ L 317, σ. 59), εξαγγέλλει ότι οι απολαύοντες του δικαιώματος διαμονής δεν πρέπει να επιβαρύνουν υπερβολικά τα δημόσια οικονομικά του κράτους μέλους υποδοχής.

6 Σύμφωνα με την έβδομη αιτιολογική σκέψη της ιδίας οδηγίας:

«[...] όπως έχει σήμερα το κοινοτικό δίκαιο, η χορήγηση ενισχύσεως στους σπουδαστές για τη συντήρησή τους δεν εμπίπτει, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης, κατά την έννοια του άρθρου 7 αυτής».

7 Το άρθρο 3 της οδηγίας ορίζει:

«Η παρούσα οδηγία δεν θεμελιώνει δικαίωμα χορηγήσεως, εκ μέρους του κράτους μέλους υποδοχής, οποιαδήποτε υποτροφίας σπουδών για σπουδαστές που είναι κάτοχοι δικαιώματος διαμονής.»

Η εθνική κανονιστική ρύθμιση

8 Οι διατάξεις και προϋποθέσεις αναγνωρίσεως του δικαιώματος λήψεως υποτροφίας σπουδών απαντούν, όσον αφορά το αυστριακό δίκαιο, στον Studienförderungsgesetz. Το άρθρο 2 του νόμου ορίζει ότι τις προβλεπόμενες από την ως άνω πράξη ενισχύσεις μπορούν να ζητούν τα αυστριακής ιθαγενείας πρόσωπα (άρθρα 2, πρώτη περίοδος, και 3), καθώς και οι εξομοιούμενοι με αυτά αλλοδαποί και απάτριδες (άρθρα 2, δεύτερη περίοδος, και 4), παραπέμποντας στο κοινοτικό δίκαιο για τις δύο τελευταίες έννοιες.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

9 Όπως προκύπτει από τη διάταξη περί παραπομπής, η F. Ninni-Orasche, προσφεύγουσα της κύριας δίκης, είναι Ιταλίδα υπήκοος, έγγαμος από τις 18 Ιανουαρίου 1993 με Αυστριακό. Διαμένει στην Αυστρία από τις 25 Νοεμβρίου 1993, ήταν δε κάτοχος αδείας διαμονής στο ως άνω κράτος μέλος που ίσχυε μέχρι τις 10 Μαρτίου 1999. Η σχετική άδεια της παρείχε τη δυνατότητα προσβάσεως σε μισθωτή ή μη μισθωτή απασχόληση και ασκήσεώς της στην αυστριακή επικράτεια υπό τις αυτές προϋποθέσεις που ισχύουν για τους ημεδαπούς εργαζομένους.

10 Η F. Ninni-Orasche άσκησε στην Αυστρία μισθωτή δραστηριότητα ορισμένου χρόνου, ήτοι από τις 6 Ιουλίου 1995 έως τις 25 Σεπτεμβρίου 1995, ως σερβιτόρα δυνάμενη να εισπράττει τους λογαριασμούς σε αυστριακή εταιρία εστιάσεως. Εκτός των εισπράξεων, ήταν επίσης υπεύθυνη για τα αποθέματα προϊόντων, των επανεφοδιασμό και την αποθήκευση των προσφερομένων προϊόντων. Στις 16 Οκτωβρίου 1995 συμμετείχε επιτυχώς σε απολυτήριες εξετάσεις σπουδών δευτεροβάθμιας εκπαιδεύσεως στο πλαίσιο νυχτερινών μαθημάτων που απαιτούσαν απλώς την παρουσία της στις εξετάσεις. Έτσι, έλαβε απολυτήριο τεχνικού λυκείου («Maturità tecnica — Diploma di ragioniere e perito commerciale») που της παρείχε το δικαίωμα εγγραφής σε αυστριακό πανεπιστήμιο.

11 Μεταξύ των μηνών Οκτωβρίου 1995 και Μαρτίου 1996, η F. Ninni-Orasche αναζήτησε στην Αυστρία απασχόληση ανταποκρινόμενη στην κατάρτιση και στην επαγγελματική πείρα της, αποστέλλοντας αυθορμήτως υποψηφιότητες σε ξενοδοχεία και σε μια τράπεζα, αλλ' ανεπιτυχώς. Κατόπιν αυτού, τον Μάρτιο 1996 άρχισε σπουδές ρωμανικών γλωσσών και λογοτεχνίας, με ειδίκευση στην ιταλική και γαλλική γλώσσα, στο πανεπιστήμιο του Klagenfurt (Αυστρία).

12 Η F. Ninni-Orasche υπέβαλε στις 16 Απριλίου 1996, κατ' εφαρμογήν του Studienförderungsgesetz, αίτηση για τη χορήγηση υποτροφίας σπουδών. Κατόπιν της εκ μέρους των τοπικών αρχών απορρίψεως της αιτήσεώς της, άσκησε διοικητική προσφυγή ενώπιον του Bundesminister für Wissenschaft, Verkehr und Kunst, ο

οποίος απέρριψε επίσης την αίτησή της. Ακολούθως, η F. Ninni-Orasche αποφάσισε να ασκήσει προσφυγή κατά της εν λόγω αποφάσεως του υπουργού ενώπιον του Verfassungsgerichtshof (Συνταγματικού Δικαστηρίου) (Αυστρία). Το ως άνω δικαιοδοτικό όργανο απέρριψε την προσφυγή της F. Ninni-Orasche, πλην όμως, επιληφθέν συμπληρωματικού αιτήματος, αποφάσισε την παραπομπή της υποθέσεως ενώπιον του Verwaltungsgerichtshof.

13 Το εν λόγω δικαιοδοτικό όργανο εκτιμά ότι, λαμβάνοντας υπόψη τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τα άρθρα 48 της Συνθήκης και 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68, επιβάλλεται κατ' αρχάς να προσδιοριστεί αν η F. Ninni-Orasche απέκτησε το νομικό καθεστώς της εργαζομένης. Συναφώς, το Verwaltungsgerichtshof διερωτάται ως προς το αν η απασχόληση βραχείας διάρκειας της ενδιαφερομένης μπορεί να θεωρηθεί ως πραγματική και γνήσια δραστηριότητα, αναγνωρίζοντάς της το νομικό καθεστώς της εργαζομένης ενόψει της νομολογίας του Δικαστηρίου επί του θέματος (αποφάσεις της 23ης Μαρτίου 1982, 53/81, Levin, Συλλογή 1982, σ. 1035, σκέψη 17, και της 26ης Φεβρουαρίου 1992, C-357/89, Raulin, Συλλογή 1992, σ. I-1027).

14 Ακολούθως, το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, σύμφωνα με την οικεία νομολογία, στο πεδίο της ενισχύσεως των σπουδών τριτοβάθμιας εκπαιδεύσεως, απαιτείται συνέχεια του δεσμού μεταξύ της προηγουμένως ασκηθείσας επαγγελματικής δραστηριότητας και των πραγματοποιηθεισών σπουδών, με εξαίρεση τις περιπτώσεις όπου ο διακινούμενος εργαζόμενος κατέστη ακουσίως άνεργος και ως εκ τούτου υποχρεώνεται, λόγω της καταστάσεως της αγοράς εργασίας, να αποπειραθεί αλλαγή επαγγελματικού επαναπροσανατολισμού.

15 Υπό το φως της ανωτέρω νομολογίας, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η λήξη εργασιακής σχέσεως, η οποία είχε συναφθεί εξ αρχής για διάρκεια ορισμένου χρόνου, πρέπει να θεωρείται ως εκούσια ή ακούσια από πλευράς του εργαζομένου και αν διαδραματίζουν κάποιο ρόλο συναφώς οι προσπάθειες της ενδιαφερομένης για την ανεύρεση άλλης απασχολήσεως στο κράτος μέλος υποδοχής πριν από την έναρξη σπουδών εκεί και την κτήση της απαιτούμενης ιδιότητας για την εγγραφή της στο πανεπιστήμιο.

16 Τέλος, το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, λαμβάνοντας υπόψη την απόφαση της 21ης Ιουνίου 1988, 39/86, Lair (Συλλογή 1988, σ. 3161, σκέψη 43), επιβάλλεται επίσης να διερευνηθεί κατά πόσον, στο πλαίσιο της υποθέσεως της κύριας δίκης, το αίτημα που διατύπωσε η F. Ninni-Orasche για τη λήψη υποτροφίας σπουδών είναι καταχρηστικό, γεγονός που θα συνεπαγόταν τη μη εφαρμογή των κοινοτικών διατάξεων περί απονομής του δικαιώματος λήψεως υποτροφιών σπουδών και περί απαγορεύσεως των διακρίσεων.

17 Εντός του νομικού και πραγματικού αυτού πλαισίου, το Verwaltungsgerichtshof αποφάσισε να αναστείλει τη δίκη και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) α) Αποκτά ένας πολίτης της Ευρωπαϊκής Ενώσεως την ιδιότητα του εργαζομένου σύμφωνα με το άρθρο 48 της Συνθήκης [...] βάσει βραχείας (εν προκειμένω δυόμισι μηνών), εξαρχής ορισμένου χρόνου, απασχολήσεως εντός κράτους μέλους του οποίου δεν έχει την ιθαγένεια;

β) Αποδίδεται σημασία στην περίπτωση αυτή, κατά την εξέταση της ιδιότητας του εργαζομένου υπό την ως άνω έννοια, στο γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος

i) ανέλαβε την απασχόληση αυτή για πρώτη φορά μερικά έτη μετά την είσοδό του στο κράτος υποδοχής,

ii) λίγο μετά τη λήξη της βραχείας, ορισμένου χρόνου, εργασιακής σχέσεώς του, αποφοιτώντας από σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαιδεύσεως στην πατρίδα του, απέκτησε το δικαίωμα προσβάσεως σε πανεπιστημιακές σπουδές στο κράτος υποδοχής,

iii) αμέσως μετά τη βραχεία, ορισμένου χρόνου, εργασιακή σχέση έως την έναρξη των σπουδών του επιδίωξε να ανεύρει νέα απασχόληση;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως σχετικά με την ιδιότητα του διακινουμένου εργαζομένου σύμφωνα με το πρώτο ερώτημα:

α) συνιστά η λήξη μιας εξαρχής ορισμένου χρόνου εργασιακής σχέσεως, μετά την παρέλευση του χρόνου, εκούσια λύση της σχέσεως;

β) σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, αποδίδεται σημασία, για την εκτίμηση της εκούσιας ή ακούσιας λήξεως της εργασιακής σχέσεως, στο ίδιο το γεγονός ή σε συσχετισμό με το εκάστοτε άλλο εν προκειμένω αναφερόμενο γεγονός, ότι ο ενδιαφερόμενος

i) αμέσως μετά τη λήξη αυτής, απέκτησε, αποφοιτώντας από σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαιδεύσεως στην πατρίδα του, το δικαίωμα προσβάσεως σε πανεπιστημιακές σπουδές στη χώρα υποδοχής και/ή

ii) επιδίωξε αμέσως μετά, έως την έναρξη των σπουδών του, να ανεύρει άλλη απασχόληση;

Έχει επιπλέον σημασία, για την απάντηση στο ερώτημα αυτό, αν η άλλη απασχόληση, για την οποία ο ενδιαφερόμενος ενδιαφέρθηκε, αποτελεί από άποψη περιεχομένου ένα είδος συνεχίσεως της λήξασας ορισμένου χρόνου απασχολήσεως, σε παρόμοιο (χαμηλό) επίπεδο ή αν αποτελεί απασχόληση η οποία ανταποκρίνεται στο εν τω μεταξύ αποκτηθέν υψηλότερο επίπεδο μορφώσεως;»

Επί του πρώτου ερωτήματος

18 Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν, αφενός, αν ασκούμενη επί διόμισι μήνες έκτακτη απασχόληση από υπήκοο κράτους μέλους στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους του οποίου δεν έχει την ιθαγένεια δύναται να του προσδώσει τη νομική κατάσταση του κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης εργαζομένου και, αφετέρου, αν προγενέστερες και μεταγενέστερες της περιόδου απασχολήσεως περιστάσεις, όπως το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος:

— ανέλαβε την ως άνω απασχόληση μερικά έτη μετά την άφιξή του στο κράτος μέλος υποδοχής,

— απέκτησε, λίγο χρόνο μετά το τέλος της βραχείας και ορισμένου χρόνου απασχολήσεώς του, το δικαίωμα εγγραφής του στο πανεπιστήμιο του κράτους μέλους υποδοχής, αποφοιτώντας από σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαιδεύσεως στο κράτος μέλος καταγωγής του, ή

— επιδίωξε, μεταξύ της λήξεως της βραχείας και ορισμένου χρόνου απασχολήσεώς του και της ενάρξεως των σπουδών του, να ανεύρει νέα απασχόληση,

ασκούν εν προκειμένω επιρροή.

Παρατηρήσεις που κατατέθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου

19 Όλες οι κυβερνήσεις που κατέθεσαν παρατηρήσεις ενώπιον του Δικαστηρίου, καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, συμφωνούν ότι σχέση εργασίας βραχείας διαρκείας, οριζόμενης εξ αρχής, δεν αποκλείει αφεαυτής την αναγνώριση της νομικής καταστάσεως ενός προσώπου ως εργαζομένου κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης. Παραπέμπουν στη νομολογία του Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία, για τον χαρακτηρισμό του ως εργαζομένου, ένα πρόσωπο πρέπει να ασκεί πραγματικές και γνήσιες δραστηριότητες, αποκλειομένων εκείνων που είναι τόσο περιορισμένες ώστε να εμφανίζονται ως αμιγώς περιθωριακές και παρεπόμενες.

20 Κατά τη Γερμανική Κυβέρνηση και την Επιτροπή, απασχόληση βραχείας διαρκείας, θεωρούμενη εξ αρχής ως ορισμένου χρόνου, ενός κοινοτικού υπηκόου εντός κράτους μέλους του οποίου δεν έχει την ιθαγένεια, του προσδίδει την ιδιότητα του εργαζομένου κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης. Αμφότερες εκτιμούν ότι το γεγονός ότι, στα πλαίσια της υποθέσεως της κύριας δίκης, η προσφεύγουσα επιδίωξε επανειλημμένα να ανεύρει απασχόληση ή νέα απασχόληση αντίστοιχη του επιπέδου υψηλότερων προσόντων που απέκτησε μετά τη λήξη της ορισμένου χρόνου συμβάσεώς της εργασίας, καθώς και η επιτυχής συμμετοχή της στις απολυτήριες εξετάσεις της δευτεροβάθμιας εκπαιδεύσεως εντός του κράτους μέλους καταγωγής, δεν ασκούν συναφώς επιρροή.

21 Η Αυστριακή και η Δανική Κυβέρνηση, καθώς και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, ισχυρίζονται ότι το αιτούν δικαστήριο θα έπρεπε να εκτιμήσει το σύνολο των περιστάσεων της υποθέσεως στην κύρια δίκη με βάση αντικειμενικά κριτήρια, προκειμένου να καθορίσει αν το ενδιαφερόμενο πρόσωπο, αντί να επιδιώκει όντως την άσκηση του δικαιώματός του της ελεύθερης κυκλοφορίας με σκοπό την εργασία, είχε στην πραγματικότητα την πρόθεση να σπουδάσει εντός κράτους μέλους διαφορετικού από εκείνου της καταγωγής του και αποπειράθηκε έτσι να δημιουργήσει κατάσταση που το εμφανίζει ως εργαζόμενο με αποκλειστικό σκοπό την κτήση πλεονεκτημάτων όπως υποτροφία σπουδών. Συναφώς, εκτιμούν ότι οι περιστάσεις στις οποίες αναφέρεται το αιτούν δικαστήριο με το πρώτο ερώτημά του ενέχουν ιδιαίτερη σημασία.

22 Συναφώς, η Δανική Κυβέρνηση προσθέτει ότι το γεγονός ότι η προσφεύγουσα της κύριας δίκης άσκησε μισθωτή δραστηριότητα μόνον επί διόμισι μήνες κατά τη διάρκεια παραμονής διόμισι ετών εντός του κράτους μέλους υποδοχής πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη από το αιτούν δικαστήριο, προκειμένου να προσδιορίσει αν η επίδικη απασχόληση είχε περιθωριακό και παρεπόμενο χαρακτήρα.

Απάντηση του Δικαστηρίου

23 Προκαταρκτικώς, επιβάλλεται να υπομνηστεί ότι, κατά πάγια νομολογία, η έννοια του κατά το άρθρο 48 της Συνθήκης «εργαζομένου» έχει κοινοτικό περιεχόμενο και δεν πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικώς (βλ., υπό την έννοια αυτή, ιδίως, τις αποφάσεις της 3ης Ιουλίου 1986, 66/85, Lawrie-Blum, Συλλογή 1986, σ. 2121, σκέψη 16, της 21ης Ιουνίου 1988, 197/86, Brown, Συλλογή 1988, σ. 3205, σκέψη 21, της 26ης Φεβρουαρίου 1992, C-3/90, Bernini, Συλλογή 1992, σ. I-1071, σκέψη 14, και της 8ης Ιουνίου 1999, C-337/97, Meeusen, Συλλογή 1999, σ. I-3289, σκέψη 13).

24 Επιπλέον, η ανωτέρω έννοια πρέπει να προσδιορίζεται σύμφωνα με αντικειμενικά κριτήρια, τα οποία χαρακτηρίζουν τη σχέση εργασίας ενόψει των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των ενδιαφερομένων προσώπων. Το ουσιώδες χαρακτηριστικό γνώρισμα της σχέσεως εργασίας έγκειται στο ότι ένα πρόσωπο παρέχει, κατά τη διάρκεια ορισμένου χρόνου, προς έτερο πρόσωπο και υπό τη διεύθυνση αυτού, υπηρεσίες έναντι των οποίων λαμβάνει αμοιβή (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Lawrie-Blum, σκέψη 17, καθώς και απόφαση της 31ης Μαΐου 1989, 344/87, Bettray, Συλλογή 1989, σ. 1621, σκέψη 12, και προαναφερθείσα απόφαση Meeusen, σκέψη 13).

25 Υπό το φως της ανωτέρω νομολογίας, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το γεγονός ότι μισθωτή δραστηριότητα είναι βραχείας διαρκείας δεν είναι ικανό αφεαυτού να την αποκλείσει από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 48 της Συνθήκης.

26 Για να χαρακτηριστεί ως εργαζόμενος, ένα πρόσωπο πρέπει να ασκεί τουλάχιστον πραγματικές και γνήσιες δραστηριότητες, αποκλειομένων των δραστηριοτήτων που είναι τόσο περιορισμένες ώστε να εμφανίζονται ως αμιγώς περιθωριακές και παρακολουθηματικού χαρακτήρα (βλ., ιδίως, προαναφερθείσες αποφάσεις Levin, σκέψη 17, και Meeusen, σκέψη 13).

27 Στο πλαίσιο της επαληθεύσεως της ανωτέρω προϋποθέσεως, το αιτούν δικαστήριο οφείλει να στηριχθεί σε αντικειμενικά κριτήρια και να εκτιμήσει σφαιρικά όλες τις περιστάσεις της υποθέσεως που άπτονται της φύσεως τόσο των οικείων δραστηριοτήτων όσο και της επίδικης σχέσεως εργασίας.

28 Προέχει να διευκρινιστεί ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί αν απασχόληση είναι ικανή να προσδώσει σε πρόσωπο τη νομική κατάσταση του κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης εργαζομένου, στερούνται σημασίας, όσον αφορά τη διαπίστωση της ιδιότητας του κατά την εν λόγω διάταξη εργαζομένου, στοιχεία αφορώντα τη συμπεριφορά του ενδιαφερομένου προ και μετά την περίοδο απασχολήσεώς του. Πράγματι, παρόμοια στοιχεία δεν εμφανίζουν καμία σχέση με τα αντικειμενικά κριτήρια που παρατίθενται με τη μνημονευόμενη στις σκέψεις 23 και 24 της παρούσας αποφάσεως νομολογία.

29 Ειδικότερα, τα τρία στοιχεία που επικαλείται το αιτούν δικαστήριο, ήτοι το γεγονός ότι η ενδιαφερομένη άσκησε τη δραστηριότητα της σερβιτόρας μόλις μερικά έτη μετά την άφιξή της στο κράτος μέλος υποδοχής, ότι έλαβε, λίγο χρόνο μετά το τέλος της βραχείας απασχολήσεώς της, δίπλωμα το οποίο της αναγνωρίζει το δικαίωμα εγγραφής της στο πανεπιστήμιο εντός του οικείου κράτους και ότι κατέβαλε προσπάθεια, μετά το τέλος της ως άνω απασχολήσεως, να ανεύρει νέα απασχόληση, δεν συνδέονται ούτε με τον τυχόν παρακολουθηματικό χαρακτήρα της δραστηριότητας που άσκησε η προσφεύγουσα της κύριας δίκης ούτε με τη φύση της ως άνω δραστηριότητας ή τη σχέση εργασίας.

30 Για τους ίδιους λόγους, δεν μπορεί να γίνει δεκτή η άποψη της Δανικής Κυβερνήσεως ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί ο πραγματικός και γνήσιος χαρακτήρας της ασκηθείσας μισθωτής δραστηριότητας, θα ήταν αναγκαίο να ληφθεί υπόψη η βραχεία διάρκεια αυτής σε σχέση με τη συνολική διάρκεια της παραμονής του ενδιαφερομένου προσώπου εντός του κράτους μέλους υποδοχής, η οποία, στα πλαίσια της υποθέσεως της κύριας δίκης, ανερχόταν σε διόμισι έτη.

31 Τέλος, όσον αφορά την επιχειρηματολογία ότι το αιτούν δικαστήριο θα όφειλε να επαληθεύσει, με βάση τις διέπουσες την προκειμένη περίπτωση περιστάσεις, αν η προσφεύγουσα της κύριας δίκης επιδίωξε καταχρηστικώς να δημιουργήσει κατάσταση που θα της επέτρεπε να διεκδικήσει τη νομική κατάσταση του κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης εργαζομένου, με σκοπό τη λήψη των συνδεομένων με την ως άνω νομική κατάσταση πλεονεκτημάτων, αρκεί να υπογραμμιστεί ότι η τυχόν καταχρηστική χρήση των αναγνωριζομένων από την κοινοτική έννομη τάξη δικαιωμάτων, βάσει των αφορωσών την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων διατάξεων, προϋποθέτει ότι ο ενδιαφερόμενος εμπίπτει ratione personae στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης, διά της πληρώσεως των προϋποθέσεων που απαιτούνται για τον κατά την έννοια της ανωτέρω διατάξεως χαρακτηρισμό του ως «εργαζομένου». Έπεται ότι το ζήτημα της καταχρήσεως δικαιώματος δεν μπορεί να ασκεί επιρροή στην επί του πρώτου ερωτήματος απάντηση.

32 Ενόψει των σκέψεων που προηγήθηκαν, στο πρώτο ερώτημα επιβάλλεται η απάντηση ότι απασχόληση ασκούμενη εκτάκτως επί διόμισι μήνες από υπήκοο κράτους μέλους στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους του οποίου δεν έχει την ιθαγένεια είναι ικανή να του προσδώσει τη νομική κατάσταση του κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης εργαζομένου στον βαθμό που η πραγματοποιηθείσα μισθωτή δραστηριότητα δεν έχει αμιγώς περιθωριακό και παρακολουθητικό χαρακτήρα.

Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να προβεί στις αναγκαίες των πραγματικών περιστατικών επαληθεύσεις, προκειμένου να εκτιμήσει αν αυτό συμβαίνει με την υπόθεση της οποίας επελήφθη. Δεν ασκούν συναφώς επιρροή περιστάσεις που προηγούνται ή έπονται της περιόδου απασχολήσεως, όπως το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος:

— ανέλαβε την ως άνω απασχόληση μερικά έτη μετά την άφιξή του στο κράτος μέλος υποδοχής,

— απέκτησε, λίγο χρόνο μετά το τέλος της βραχείας και ορισμένου χρόνου απασχολήσεώς του, το δικαίωμα εγγραφής του στο πανεπιστήμιο του κράτους μέλους υποδοχής, αποφοιτώντας από σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαιδεύσεως στο κράτος μέλος καταγωγής του, ή

— επιδίωξε, μεταξύ της λήξεως της βραχείας και ορισμένου χρόνου απασχολήσεώς του και της ενάρξεως των σπουδών του, να ανεύρει νέα απασχόληση.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

33 Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν κοινοτικός υπήκοος, όπως είναι η προσφεύγουσα της κύριας δίκης, στην υποθετική περίπτωση κατά την οποία εμπίπτει στο κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης νομικό καθεστώς του διακινούμενου εργαζομένου, τελεί σε κατάσταση εθελούσιας ανεργίας, λόγω του γεγονότος ότι λύεται απλώς η συναφθείσα εξ αρχής για ορισμένο χρόνο σύμβασή του εργασίας.

34 Κατά την παρατεθείσα στην προηγούμενη σκέψη νομολογία, ορισμένα δικαιώματα συνδεόμενα με την ιδιότητα του εργαζομένου κατοχυρώνονται υπέρ των διακινουμένων εργαζομένων ακόμη και αν αυτοί δεν τελούν πλέον σε σχέση εργασίας (προαναφερθείσα απόφαση Lair, σκέψη 36, και απόφαση της 24ης Σεπτεμβρίου 1998, C-35/97, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλογή 1998, σ. I-5325, σκέψη 41).

35 Στον τομέα της ενισχύσεως της πανεπιστημιακής εκπαιδεύσεως, ο υπήκοος άλλου κράτους μέλους από το κράτος υποδοχής, ο οποίος έχει αρχίσει στο δεύτερο αυτό κράτος πανεπιστημιακές σπουδές που οδηγούν στην απόκτηση επαγγελματικού διπλώματος, αφού προηγουμένως έχει ασκήσει εκεί επαγγελματικές δραστηριότητες, πρέπει να θεωρείται ότι εξακολουθεί να φέρει την ιδιότητα του εργαζομένου, δυνάμει της οποίας μπορεί να εμπίπτει στις ευεργετικές διατάξεις του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68, υπό την προϋπόθεση ότι υφίσταται συνέχεια μεταξύ της προηγουμένως ασκηθείσας επαγγελματικής δραστηρι-

ότητας και των πραγματοποιηθεισών σπουδών. Πάντως, η προϋπόθεση αυτή δεν μπορεί να απαιτείται από διακινούμενο εργαζόμενο ο οποίος κατέστη ακουσίως άνεργος και τον οποίο αναγκάζει η κατάσταση της αγοράς εργασίας να αλλάξει επαγγελματικό προσανατολισμό (βλ., υπό την έννοια αυτή, προαναφερθείσες αποφάσεις Lair, σκέψη 39, και Raulin, σκέψη 21).

36 Εντούτοις, η ανωτέρω διαπίστωση δεν μπορεί να συνεπάγεται το ένας υπήκοος κράτους μέλους να εισέρχεται σε άλλο κράτος μέλος με μοναδικό σκοπό την εκεί υπαγωγή του, μετά από πολύ βραχεία περίοδο επαγγελματικών δραστηριοτήτων, στο σύστημα ενισχύσεως των σπουδαστών. Πράγματι, η κατάχρηση αυτή δεν καλύπτεται από τις επίδικες κοινοτικές διατάξεις (βλ., υπό την έννοια αυτή, προαναφερθείσα απόφαση Lair, σκέψη 43).

Παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο

37 Η Αυστριακή και η Γερμανική Κυβέρνηση καθώς και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου εκτιμούν, αφενός, ότι το γεγονός ότι η διάρκεια συμβάσεως εργασίας είναι ορισμένου χρόνου και άρα εκ των προτέρων αποδεκτή από τον απασχολούμενο ενδιαφερόμενο προσκρούει στην άποψη ότι μπορεί να θεωρηθεί ότι, κατά τη λήξη της συμβάσεως, ο ως άνω απασχολούμενος τελεί σε κατάσταση ακούσιας ανεργίας. Η Γερμανική Κυβέρνηση προσθέτει συναφώς ότι η έννοια της ακούσιας ανεργίας, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, καλύπτει αποκλειστικά την περίπτωση των απολύσεων.

38 Αφετέρου, εκτιμούν ότι δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι δεν υφίσταται δεσμός μεταξύ της απασχολήσεως της F. Ninni-Orasche στον τομέα της εστιάσεως και των σπουδών της ρωμανικών γλωσσών και φιλολογίας.

39 Αντίθετα, επικαλούμενη τη νομολογία του Δικαστηρίου επ' ευκαιρία της αποφάσεως 1/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως, της 19ης Σεπτεμβρίου 1980, για την προώθηση της συνδέσεως μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητος και της Τουρκίας, ειδικότερα την απόφαση της 23ης Ιανουαρίου 1997, C-171/95, Tetik

(Συλλογή 1997, σ. I-329, σκέψεις 38 και 39), η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι η λήξη, λόγω συμπληρώσεως του συμβατικού χρόνου, σχέσεως εργασίας που υπήρξε εξ αρχής έκτακτη δεν εξαρτάται κατά κανόνα από την προσωπική βούληση του εργαζομένου. Υπό τις περιστάσεις αυτές, στα πλαίσια της υποθέσεως της κύριας δίκης, η F. Ninni-Orasche τελούσε, κατά την Επιτροπή, σε κατάσταση ακούσιας ανεργίας.

40 Πάντως, η Επιτροπή θεωρεί ότι κανένα στοιχείο της δικογραφίας δεν είναι ενδεικτικό του ότι η κατάσταση της αγοράς εργασίας ήταν εκείνη που ανάγκασε την προσφεύγουσα στην κύρια δίκη να επιχειρήσει επαγγελματικό επαναπροσανατολισμό σε τομέα δραστηριότητας άλλο από εκείνο στον οποίο απασχολούνταν προηγουμένως. Επομένως, απώλεσε την ιδιότητά της ως εργαζομένης κατά το άρθρο 48 της Συνθήκης.

Απάντηση του Δικαστηρίου

41 Προκαταρκτικώς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να προβεί στις αναγκαίες επαληθεύσεις των πραγματικών περιστατικών, προκειμένου να προσδιορίσει, κατ' εφαρμογήν της απαντώσας στις σκέψεις 34 έως 36 της παρούσας αποφάσεως νομολογίας, αν υφίσταται συνέχεια μεταξύ της προηγουμένως ασκηθείσας μισθωτής δραστηριότητας της προσφεύγουσας στην κύρια δίκη και των σπουδών που πραγματοποίησε στη συνέχεια, αν αυτή περιήλθε σε κατάσταση εκούσιας ανεργίας και αν η κατάσταση της αγοράς εργασίας την ανάγκασε να προβεί σε επαγγελματικό επαναπροσανατολισμό ή αν άσκησε την εν λόγω δραστηριότητα αποκλειστικά και μόνο με σκοπό να υπαχθεί στο σύστημα ενισχύσεως προς τους σπουδαστές στο κράτος μέλος υποδοχής.

42 Πάντως, προέχει να διευκρινιστεί συναφώς ότι το γεγονός απλώς και μόνον ότι σύμβαση εργασίας συνάπτεται εξ αρχής ως σύμβαση ορισμένου χρόνου δεν μπορεί να οδηγήσει κατ' ανάγκη στο συμπέρασμα ότι, μόλις λήξει η οικεία σύμβαση, ο

ενδιαφερόμενος εργαζόμενος περιέρχεται αυτομάτως σε κατάσταση εκούσιας ανεργίας.

43 Πράγματι, καίτοι η σύμβαση εργασίας είναι συνήθως το αποτέλεσμα διαπραγματεύσεως, εντούτοις, γεγονός παραμένει ότι δεν σπανίζουν οι περιπτώσεις όπου ο εργαζόμενος ουδόλως ασκεί την επιρροή του ως προς τη διάρκεια και τη μορφή της συμβάσεως εργασίας που πρόκειται να συνάψει με κάποιον εργοδότη. Αντιθέτως, όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 53 και 54 των προτάσεών του, σε ορισμένους τομείς δραστηριοτήτων, αποτελούν τρέχουσα πρακτική οι συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου, και τούτο για διάφορους λόγους όπως ο εποχιακός χαρακτήρας της εργασίας, το γεγονός ότι η οικεία αγορά επηρεάζεται από τη συγκυρία ή την τυχόν αυστηρότητα της εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως σε θέματα εργατικού δικαίου.

44 Έτσι, στο πλαίσιο της εκ μέρους του εξετάσεως του εκούσιου ή ακούσιου χαρακτήρα της ανεργίας της προσφεύγουσας στην κύρια δίκη, το αιτούν δικαστήριο μπορεί ιδίως να λάβει υπόψη περιστάσεις όπως οι συνήθειες του τομέα της επίδικης οικονομικής δραστηριότητας, οι δυνατότητες ανευρέσεως εργασίας που να μην είναι ορισμένου χρόνου στον εν λόγω τομέα, η επίδειξη ενδιαφέροντος για την ανάληψη εργασίας μόνο στα πλαίσια σχέσεως εργασίας ορισμένου χρόνου ή η ύπαρξη δυνατοτήτων ανανεώσεως της συμβάσεως εργασίας.

45 Αντιθέτως, τα μνημονευόμενα από το αιτούν δικαστήριο στοιχεία, ήτοι το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος απέκτησε, ευθύς μετά τη λήξη της συμβάσεώς του εργασίας, δίπλωμα που του παρέχει το δικαίωμα εγγραφής του στο πανεπιστήμιο εντός του κράτους μέλους υποδοχής, καθώς και η αναζήτηση νέας απασχολήσεως ευθύς μετά το τέλος της σχέσεως εργασίας ή η φύση και το επίπεδο της νέας αναζητούμενης απασχολήσεως δεν ασκούν κατ' ανάγκη επιρροή συναφώς. Πράγματι, παρόμοιες περιστάσεις χαρακτηρίζουν ενδεχομένως τόσο την περίπτωση ακούσιας όσο και εκείνη της εκούσιας ανεργίας της προσφεύγουσας στην κύρια δίκη.

46 Πάντως, τα εν λόγω στοιχεία αποδεικνύονται ενδεχομένως λυσιτελή κατά την εξέταση του ζητήματος αν στην προκειμένη περίπτωση η προσφεύγουσα στην κύρια δίκη άσκησε μισθωτή δραστηριότητα βραχείας διαρκείας αποκλειστικά και μόνο με σκοπό να υπαχθεί στο σύστημα ενισχύσεως των σπουδαστών εντός του κράτους μέλους υποδοχής.

47 Εξάλλου, πρέπει να προστεθεί ότι, στο πλαίσιο του ιδίου ελέγχου, επιβάλλεται να ληφθεί επίσης υπόψη, αφενός, το γεγονός ότι η προσφεύγουσα στην κύρια δίκη παρίσταται ότι εισήλθε στο κράτος μέλος υποδοχής όχι με αποκλειστικό σκοπό να υπαχθεί εκεί στο σύστημα ενισχύσεως των σπουδαστών, αλλά για να ζήσει με τον σύζυγό της, υπήκοο του κράτους αυτού, και, αφετέρου, το γεγονός ότι διαμένει εκεί νομίμως.

48 Ενόψει του συνόλου των σκέψεων που προηγήθηκαν, επιβάλλεται στο δεύτερο ερώτημα η απάντηση ότι κοινοτικός υπήκοος, όπως είναι η προσφεύγουσα στην κύρια δίκη, στην υποθετική περίπτωση που υπάγεται στο κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης νομικό καθεστώς του διακινούμενου εργαζομένου, δεν τελεί κατ' ανάγκη σε κατάσταση εκούσιας ανεργίας, κατά την έννοια της συναφούς νομολογίας του Δικαστηρίου, λόγω του γεγονότος απλώς και μόνον ότι λήγει η συναφθείσα εξ αρχής για ορισμένο χρόνο σύμβασή του εργασίας.

Επί των δικαστικών εξόδων

49 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Αυστριακή και η Δανική Κυβέρνηση καθώς και Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή, που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με διάταξη της 13ης Σεπτεμβρίου 2001 το Verwaltungsgerichtshof, αποφαίνεται:

1) Απασχόληση ασκούμενη εκτάκτως επί διόμισι μήνες από υπήκοο κράτους μέλους στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους του οποίου δεν έχει την ιθαγένεια είναι ικανή να του προσδώσει τη νομική κατάσταση του κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 39 ΕΚ) εργαζομένου στον βαθμό που η πραγματοποιηθείσα μισθωτή δραστηριότητα δεν έχει αμιγώς περιθωριακό και παρακολουθητικό χαρακτήρα.

Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να προβεί στις αναγκαίες των πραγματικών περιστατικών επαληθεύσεις, προκειμένου να εκτιμήσει αν αυτό συμβαίνει με την υπόθεση της οποίας επελήφθη. Δεν ασκούν συναφώς επιρροή περιστάσεις που προηγούνται ή έπονται της περιόδου απασχολήσεως, όπως το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος:

— ανέλαβε την ως άνω απασχόληση μερικά έτη μετά την άφιξή του στο κράτος μέλος υποδοχής,

— απέκτησε, λίγο χρόνο μετά το τέλος της βραχείας και ορισμένου χρόνου απασχολήσεώς του, το δικαίωμα εγγραφής του στο πανεπιστήμιο του κράτους μέλους υποδοχής, αποφοιτώντας από σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαιδεύσεως στο κράτος μέλος καταγωγής του, ή

— επιδίωξε, μεταξύ της λήξεως της βραχείας και ορισμένου χρόνου απασχολήσεώς του και της ενάρξεως των σπουδών του, να ανεύρει νέα απασχόληση.

2) Κοινοτικός υπήκοος, όπως είναι η προσφεύγουσα στην κύρια δίκη, στην υποθετική περίπτωση που υπάγεται στο κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης νομικό καθεστώς του διακινούμενου εργαζομένου, δεν τελεί κατ' ανάγκη σε κατάσταση εκούσιας ανεργίας, κατά την έννοια της συναφούς νομολογίας του Δικαστηρίου, λόγω του γεγονότος απλώς και μόνον ότι λήγει η συναφθείσα εξ αρχής για ορισμένο χρόνο σύμβασή του εργασίας.

Puissochet Gulmann Σκουρής

Macken Colneric

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 6 Νοεμβρίου 2003.

Ο Γραμματέας Ο Πρόεδρος

R. Grass Β. Σκουρής